

Матковська Г. О.

Національний технічний університет України «КПІ»

Інтертекстуальність як категорія тексту

Інтертекстуальність (термін Ю. Крістевої) є однією з ключових категорій сучасних лінгвістики, герменевтики й літературознавства. Ця концепція виникла на основі концепції діалогізму М.М. Бахтіна. З-поміж суміжних понять і термінів, таких як поліфонія, полілогізм, транспозиція, діалогічність, бівокалічність, транстекстуальність, інтерсемантичність, термін інтертекстуальність вживається найчастіше.

Ю. Крістева зазначає, що будь-який текст містить у собі фрагменти інших текстів; вони можуть існувати в експліцитній формі у вигляді цитат й імпліцитній формі прихованих алюзій [1, с.170]. Взаємопов'язану систему цих елементів у тексті дослідниця називає інтертекстуальністю. На думку Н. Пьєге-Гро, вона включає не лише експліцитні й імпліцитні інтерференції між творами, а й різноманітні дифузійні явища перезапису [2, с.51].

Текст, за Ю. Крістевою, створюється у вигляді мозаїки цитації, він акумулює модифіковані тексти попередніх епох, привносить до своєї структури численні культурні артефакти. Відкритість тексту зумовлена існуванням відкритості дискурсу – комунікативної метатекстової єдності, яка охоплює комунікативний, когнітивний, семантичний простір, що співвідносить текст із певною ментальною сферою, моделями (образами й прототипами) текстотворення та з іншими текстами, в яких містяться змістово-тематичні узагальнення [1, с.177].

Семіотичний аспект категорії інтертекстуальності полягає в існуванні відношень між однією мовною знаковою системою та іншою, що преференційно співвідноситься із першою. З точки зору прагматики, інтертекстуальність виступає у якості специфічної стратегії співвідношення з іншими текстами, тобто як спосіб актуалізації одного тексту у внутрішньому просторі іншого. Отже, це поняття охоплює усі можливі віртуальні зв'язки між

текстами або їхніми частинами. Тому інтертекстуальність розглядають як категорію «розгерметизації» та відкритості тексту [4, с. 179].

У сучасних дослідженнях пропонують розрізняти дві моделі інтертекстуальності: широку (радикальну) та вузьку. Широка концепція заснована на літературознавчому й культурно-семіотичному підходах. Згідно з нею будь-який текст є інтертекстом, а інтертекстуальність – це суть літературної комунікації. У центрі уваги опиняються не тексти, а лише зв'язки між ними.

Ідею широкої концепції інтертекстуальності підтримувала Ю. Крістева. Лінгвіст характеризувала її як теорію безмежного, нескінченного тексту, кожен фрагмент якого є інтертекстуальний. У слід за М.М. Бахтіним вона запропонувала ідею відкритого полівалентного тексту, що існує у процесі потенційно нескінченної трансформації [4, с. 181]. Цю точку зору певною мірою поділяли ряд вчених (Ю.М. Лотман, Р. Барт, Ж. Женетт та ін.)

Згідно з вузькою концепцією інтертекстуальності визначають конкретні елементи, які актуалізують міжтекстові зв'язки. В рамках цього підходу приділяли увагу проблемам літературного запозичення, впливу, внутрішніх мотивів твору, досліджували особливості цитат, різноманітних форм чужого мовлення, алюзій, ремінісценцій як текстових включень. Одним із перспективних напрямків дослідження є вивчення інтертекстуальності як текстової категорії.

Відповідно до лінгвістичного тлумачення інтертекстуальність існує лише тоді, коли автор свідомо тематизує взаємодію між текстами, забезпечує її сприйняття читачем за допомогою певних формальних засобів. Така свідомо маркована інтертекстуальність реалізується не лише тоді, коли автор включає до свого тексту фрагменти інших підтекстів. Необхідною умовою є також можливість реципієнта вірно визначити авторську інтенцію і сприйняти текст у його діалогічному співвіднесенні.

У зв'язку з цим С. Хольтіус пропонує термін «інтертекстуальна диспозиція»; він ототожнюється із присутністю у тексті певних

інтертекстуальний сигналів або індикаторів, які здатні мотивувати реципієнта віднайти зв'язки певного тексту з іншими [4, с. 187].

С. Загер розрізняє три форми інтертекстуальності:

1. абстрактна – потенційно можлива інтертекстуальність, яка характеризує широкі культурно-семіотичні відношення у текстовому універсумі (радикальна інтертекстуальність);
2. актуальна, когнітивна інтертекстуальність – це відношення між текстом та його реципієнтом, які виникають у процесі його декодування та інтерпретації;
3. текстуально виражена інтертекстуальність – це сукупність засобів вираження між текстового діалогу у текстовій тканині за допомогою різноманітних сигналів, маркерів [5, с. 111].

Ж. Женетт визначає інтертекстуальність як різновид транстекстуальності, він пропонує широку класифікацію між текстових взаємодій, де розрізняють: 1) інтертекстуальність у формі присутності в одному тексті двох або більше текстів (цитата, алюзія, плагіат тощо); 2) паратекстуальність – зв'язок тексту з його заголовком, післямовою, епіграфом тощо; 3) метатекстуальність, що реалізується у вигляді критичних посилань на певний перед текст; 4) гіпертекстуальність – висміювання або пародіювання одного тексту іншим; 5) архітекстуальність – жанровий зв'язок текстів [3, с. 140].

Отже, інтертекстуальність – це категорія тексту, що глибоко досліджується у контексті сучасних мовознавчих дисциплін. Визначення цього поняття варіює від широкого – безмежний культурно-семіотичний текстовий універсум, фрагменти якого взаємодіють між собою, до вузького – система маркерів-актуалізаторів, свідомо залучених автором до структури тексту, з метою актуалізації міжтекстових зв'язків. У вузькому сенсі інтертекстуальність реалізується за допомогою таких текстових елементів як цитати, алюзії, посилань, ремінісценцій тощо. За допомогою паратекстуальних елементів (назва твору, назва розділу, епіграф, пролог, епілог тощо) реалізується функція організації архітектоніки тексту.

Література:

1. Кристева Ю. Текст романа // Избранные труды: Разрушение поэтики / Ю. Кристева; пер. с фр. Г.К. Косикова, Б.П. Нарумова. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – С.395-593.
2. Пьеге-Гро Н. Введение в теорию интертекстуальности / Н. Пьеге-Гро; пер. с фр. Г.К. Косикова, В.Ю. Лукасик, Б.П. Нарумова; общ. ред. и вступ. ст. Г.К. Косикова. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 240 с.
3. Урусиков Д.С. Грамматология. Т.1: Нарратология / Д.С. Урусиков. – Липецк: Типография «Липецк-Плюс», 2009. – 224 с.
4. Чернявская В.Е. Лингвистика текста: поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность. Учебное пособие. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 248 с.
5. Sager S. Intertextualität und die Interaktivität von Hypertexten // Textbeziehungen: Linguistische und literaturwissenschaftliche Beiträge zur Intertextualität. / S. Sager. – Tübingen: Stauffenburg, 1997. – S. 109-123